

הרב משה צבי נריה זצ"ל*

שמחה מתוך אהבה

אחת המכות שהוכתה הנצרות הייתה כיבוש ירושלים. זה שאנו בירושלים, ויכולים להצביע שאנו כאן, זו רק ההתחלה. ירושלים של מטה ושל מעלה זה רק נושא להתגאות. טוב שמייחדים יום מסויים, לא רק להעלות את הנס עצמו, שאחרי אלפי שנים חזרנו לירושלים, אלא להתעמק ולהבין את המהות של ירושלים.

"שמחו את ירושלים, וגילו בה כל אוהביה" (ישעיה ס"ו, י) - אין פה רק הזמנה שנשלחת לאוהבים. אותם אין צורך להזמין, הם מוזמנים מאליהם. כאן הכוונה, שלא תיתכן שמחה בירושלים, גילה בירושלים, בלי אהבתה של ירושלים.

מי שאיננו בגדר אוהביה - אין לו שייכות בשמחת ירושלים. בכדי לשמוח רק שמחת אמת, יש לאהוב אותה. ואיך אפשר לצוות על אהבה, הרי זה דבר שברגש, דבר שבלב? ונצטרך להסביר כמו שמסביר הרמב"ם על אהבת ה', שאם אדם מסתכל בגדולת היצירה ובמעשי ה', אז הוא מגיע לאהבת ה'¹. וכך גם בענייננו, לא תיתכן אהבת ירושלים, בלי לימוד עניינה ומהותה².

* נאום על ירושלים, בבית המדרש לתורה של הרב הורוביץ, בפני תיירים יהודים - תשל"ה. נמסר לנו ע"י הרבנית נריה תבדל"א, העריכה על דעת העורכים בלבד בין היתר על פי מאמרים קודמים של הרב זצ"ל בנושאים אלו.

¹ "בזמן שאדם מתבונן בדברים האלו, ומכיר כל הברואים, ממלאך, וגלגל, ואדם כיוצא בו, ויראה חכמתו של הקב"ה בכל היצורים וכל הברואים, מוסיף אהבה למקום, ותצמא נפשו, ויכמה בשרו, לאהוב המקום ברוך הוא" (הלכות יסודי התורה ד', י"ב).

² כך גם משמע מתשובת הראב"ע, לשאלת הציווי על הלב: "אנשים רבים יתמהו על זאת המצוה, איך יהיה אדם שלא יחמוד דבר יפה בלבו, כל מה שהוא נחמד למראה עיניו. ועתה אתן לך משל. דע, כי איש כפרי שיש לו דעת נכונה, והוא ראה בת מלך שהיא יפה, לא יחמוד אותה בלבו, שישכב עמה, כי ידע כי זה לא יתכן... כאשר אין אדם מתאוה לשכב עם אמו, אעפ"י שהיא יפה, כי הרגילוהו מנעוריו לדעת שהיא אסורה לו. ככה כל משכיל צריך שידע, כי אשה יפה או ממון לא ימצאנו אדם בעבור חכמתו ודעתו, רק כאשר חלק לו ה'... ובעבור זה המשכיל לא יתאוה ולא יחמוד. ואחר שידע שאשת רעהו אסרה השם לו, ויותר היא נשגבה בעיניו מבת מלך בלב הכפרי, על כן הוא ישמח בחלקו ואל ישים אל לבו לחמוד ולהתאוות דבר שאינו שלו, כי ידע שהשם לא רצה לתת לו, לא יוכל לקחתו בכחו ובמחשבותיו ותחבולותיו, ע"כ יבטח בבוראו שיכלכלנו ויעשה הטוב בעיניו" (פירוש האבן עזרא הארד, שמות כ', י"ג). זוהי גם משמעות דברי הראב"ה אשר ליקט הרב נריה מתוך פנקסו: "ומאד נדע כי כל מה שתצוונו התורה על דבר התלוי בלב, אין כוונתה שנקנה אותו הדבר בעצמו על ידי השקפתנו עליו, כי זה אינו בכלל הבחירה, וכמו שהמצווה לאהוב את ה' וליראה ממנו, אינה מתפרשת כי אם שנעסוק בדרכים שבטבעם להקנות לנו היראה והאהבה, דהיינו לימוד התורה וחלקיה וידיעת דרכי השם יתברך ומדות טובו, שעל ידי הידיעה

זה כל כך מובן לנו, שאנחנו חוגגים את יום שחרור ירושלים, ועדיין אין לנו שותפים. רק הציבור שלנו חוגג אותו.

בחודש אלול אשתקד אמרנו, שיש הבדל בין מי שחי בחודש ספטמבר, ומי שחי בחודש אלול. היום, בדרכי מכפר הרא"ה, שאל אותי יהודי אחד: "הרי יש עוד הרבה זמן עד חמישה ביוני?". הוא חי בחודש מאי, ורק אח"כ מגיע אצלו יוני. אבל אנחנו חיים בחודש אייר.

ר' צדוק הכהן מלובלין אומר, שאייר הוא הגשר בין זמן חרותינו לזמן תורתנו, זה גשר בעל משמעות. באותו חודש אייר, חודש זיו ישנו גם יום העצמאות וגם יום שחרור ירושלים.

ליום העצמאות יש לנו הרבה שותפים, אם גויים חוגגים חג כזה, זה "כשר למהדרין" גם ליהודים. אבל כ"ח באייר, יום של "כח מעשיו הגיד לעמו, לתת להם נחלת גוים"³ (תהילים קי"א, ו'), זה תאריך שלקוח מהלוח היהודי, שבו צריך לספור ספירת העומר, חסד שבמלכות, וצריך להזכיר את ירושלים 21 פעמים ביום. מה הפלא, שהרמטכ"ל מספר בספרו "הר הבית בידינו", שהוא היה מפקד גדוד הצנחנים, שצריך היה לצנוח בנגב. וכאשר הם מוכנים לקראת המסוקים, שיעבירו אותם אל הנגב, הגיעה פתאום הפקודה - "עולים על ירושלים". הציבור התחלק לשניים: חלק זרק את החגור מתוך רוגז, וחלק שמח.

מי היו אלה שזה רומם אותם, הדליק אותם, הצית אש בלבבותיהם ותפס אותם? זה היה הנוער הדתי. תוך תקופת הלחימה, גם האחרים התחילו לתפוס מה זה ירושלים, אבל בהתחלה, אלה שאינם שייכים לנוער הדתי היו אדישים.

"שמחו את ירושלים, וגילו בה כל אוהביה" - בשביל לאהוב אותה צריך להכיר אותה, אם הוא מזכיר אותה 21 פעם, הוא אוהב אותה. ומי שאיננו מזכיר את ירושלים, היא לא מדברת לו אל הלב, וצריך אז לחצוב בעומק הלב, כדי לגלות את היחס אל ירושלים.

גם אצלנו השתנה משהו. לפני 60-70 שנה הגיעו לירושלים זקנים וזקנות בשביל שיזכו למות בה. תחילה ישבו בה זקנים וזקנות, ורק אחרי זה, התמלאה ירושלים בצעירים, עיר של נוער.

הברורה באלה תבוא היראה והאהבה בטבע, כן הציווי לעבוד את ה' בשמחה, גם כן הכונה על ההשתדלות בידיעת התועלת הנמשכת מהתורה והמצוות, ואז נחוץ לשמוח בהם, ולא יהיו עלינו כמשא כבד, כי אם לעטרת תפארת" (קובץ "באורי", ליקוט "אורות המצוות", עמ' 15).

³ "אמר להם הקב"ה לישראל: יכול הייתי לבראות לכם ארץ חדשה, אלא בשביל להראות לכם את כחי, אני הורג את שונאיכם מפניכם, ונותן לכם את ארצם, לקיים מה שנאמר: "כח מעשיו הגיד לעמו, לתת להם נחלת גוים" (במדבר רבה כ"ג, י"ב).

⁴ מוטה גור ז"ל.

מאבק זה היה אחר כך בכיבוש העיר, בצפרניים נאחזנו בשיבת "הכותל". הנוער שלנו היו הראשונים שנכנסו לגור שם, רק אח"כ באו מבוגרים יותר.

כשראו המתכננים של הרובע "חיתולים" של תינוקות במרפסות, הם התרגזו, זה קלקל להם את הנוף. לא כך הם חשבו על החיים בירושלים, הם חשבו על חיים של אבן, של זקנים וזקנות. ירושלים של אתמול, של שלשום, לא של היום ושל מחר. ירושלים מוזיאונית כערך ארכיאולוגי. בשבילנו מתקיימת הנבואה, שיצאו מים חיים מירושלים.⁵

בשעה שחנכו את העיר בימי עזרא ונחמיה אמרו שירין ושבחין על יד כל אבן גדולה שבירושלים.⁶ כי האבנים הן אבני בניין לאומה, לבניין האומה הישראלית,⁷ מושג של קדושת ירושלים, קדושת אוירתה וקדושת מחיצותיה.⁸ על כן טבעי בשבילנו "שילדים וילדות משחקים ברחובותיה", אלא שצריך זקנה בשביל לתפוס את עומק החיוניות.⁹

⁵ "והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים, חצים אל הים הקדמוני, וחצים אל הים האחרון..." (זכריה י"ד, ח').

⁶ "ת"ר: שיר של תודה - בכנורות, ובנבלים ובצלצלים על כל פינה ופינה, ועל כל אבן גדולה שבירושלים" (שבועות ט"ו, ע"ב).

⁷ "ייחודם וייעודם של גולי יכניה, באים לידי ביטוי אופייני, במעשה סימלי רב משמעות, אשר נעשה על ידם בצאתם מירושלים. וכך מוסר לנו רש"י: "שאנשי יכניה לקחו איתם אבנים ועפר מירושלים, לבניין בית הכנסת בגלות, לקיים מה שנאמר: 'כי רצו עבדיך את אבניה, ואת עפרה יחוננו' (תהילים ק"ב, ט"ו)" (מגילה כ"ט, ע"א) - וכי היכן מצונו גולים שלוקחים איתם אבנים ועפר לארץ גלותם? שבמקום לקחת בגד נוסף, במקום להצטייד בתוספת אוכל, הריהם מכבידים על עצמם, וממלאים חלק מן הילקוט, מכלי הגולה, בעפר הארץ ובאבניה?... ומשתפסו את המשמעות הפנימית של גלות זו, שוב היתה דרכם ברורה לפנייהם. הם כבר חזו את נתיב העלייה המקווה, המובטחת, הנשקפת בסופה של הירידה, וכבר בצעדיהם הראשונים בבלה, "בטרם יתנגפו רגליהם על הרי נשף" (ע"פ ירמיה י"ג, ט"ז), הבחינו בשחר הבוקע ועולה מתוך חשכת ליל הגלות..."

וכאן פתחו הגולים מיד בתכלית הכוסף לשיבה, לגאולה, שהיא תנאי לבנייה של ירושלים, כדבר רבי יהודה הלוי (ספר הכוזרי ה', כ"ז). וחיבה יתירה נודעה מהם לאבני ירושלים, שהרי בקידוש העיר היו אומרים "שיר של תודה, בכינורות ונבלים... על כל אבן גדולה" (שבועות ט"ו, ע"ב).

וזכרו הגולים בצאתם מן הארץ, את דבר ה' ליהושע בכניסתו לארץ, לקחת אבנים מתוך הירדן, ולהציבם "לזכרון לבני ישראל" (יהושע ד', ז'). כך אמרו הגולים לעצמם, הבה ניקח איתנו אבני קודש, אבני זיכרון, ואבן מקיר תזעק "זכרו מרחוק את ה', וירושלם תעלה על לבבכם" (ירמיה נ"א, נ"ז), ובנים אשר יוולדו בבבל יבואו ויראו ויסתכלו באבני ירושלים המיוחדות, יגעו בהן ברטט שבלב, ויתגעגעו לעיר הקודש, ויצפו לשובם לעירם ולארץ מולדתם.

ואולי היו גם שזכרו מסורת אבות מימי גלות מצרים, שלקח הקב"ה לבנה שנעשתה מתוך השיעבוד המפרך, "והיא היתה לפנינו לזכור צרתן של ישראל" (רש"י, שמות כ"ד, יז), ואמרו: ניקח איתנו אבנים מירושלים, והן תהיינה לפנינו לזכור ולצפות לגאולתן של ישראל. ומן שמיא אסכימו עליהו... (צניף מלוכה, עמ' 172-173).

⁸ "...ברור שהמאורעות הקשורים במקדש ובירושלים, תופסים מקום חשוב ביותר (במגילת תענית), בימים שנקבעו "דלא למספד בהון, ודלא לאיתענאה בהון" (מגילת תענית), וחונות חומת ירושלים אף נחוגה כמה פעמים בשנה. וכך מפורש ב"מגילת תענית": "בשבע באייר חונות שור [חומת] ירושלים, דלא למספד... בשבעה באלול יום חונות שור ירושלים, דלא למספד, מפני שסתרוהו גויים [בימי החשמונאים], וגברה

אתם באים מחו"ל. בינתיים - לתקופת זמן מסויימת שהיתם בירושלים. מה אתם לוקחים אתכם?
יש הבדל בין יהודי שאף פעם לא ראה את ירושלים ואומר "תתגדל ותתקדש בתוך ירושלים עירך" (מתוך "קדושה", תפילת שחרית לשבת), לבין אם הוא נמצא בה וחי בתוכה.
מחד גיסא, הגמ' בסוטה שואלת :

"דרש רבי שמלאי: מפני מה נתאוו משה רבינו ליכנס לא"י? וכי לאכול מפריה הוא צריך? או לשבוע מטובה הוא צריך? אלא כך אמר משה: הרבה מצות נצטוו ישראל, ואין מתקיימין אלא בא"י, אכנס אני לארץ, כדי שיתקיימו כולן על ידי"

(סוטה י"ד, ע"א).

מאידך גיסא, בסוף כתובות ישנה גמ' אחרת :

ידם של ישראל ובנאווה". ולא עוד, אלא שמצינו שבימי נחמיה חגגו גם את התחלת הבניין, שכן מפורש שם בחודש אדר: "בשיתא עשר ביה שריו למיבנא [התחילו לבנות] שור ירושלים, דלא למיספד, מפני שסתרואו גויים וגברה ידם של ישראל ובנאווהו..." על ידי שקו ינטה על ירושלים למוד **חומותיה**, כמו שעושים הבנאים בתחילת הבניין, זה יהיה חשוב כאילו ביתי יבנה בה...

וכמה נרגשים הם דברי מרן הגרא"ה קוק זצ"ל על המעשים שנעשו בימים ההם: "המיית לבבו של נחמיה על חומת ירושלים המפורצת... מאמציו לבנות את החומה... ומסירות הנפש של הבונים עד השלמת החומה... חיזוק העם להושיב את ירושלים, וברכתם להתנדבים לשבת בה - כל אלה יורדים ונוקבים במעמקי לבבות לדורות, שיש זיק בלתי נכבה בלב האומה, זיק של חיבת ירושלים ואהבת ארץ הקודש לעולמי עולמים" (חזון הגאולה, עמ' ל').

והנה מלבד חשיבותו החיונית של הצד הבטחוני שבחומת **ירושלים**, דומה שיש עוד טעם לשבח, לקביעת הימים הטובים על חנוכת חומת **ירושלים**, והוא: "כדי להוציא מליבם של כותים", שאמרו שהר גריזים הוא המקום אשר בחר ה', ולא הודו בירושלים, והרי מצינו שמהאי טעמא כל שהשמיט זיכרון ירושלים מברכת המזון "ולא אמר בונה **ירושלים** מחזירים אותו, חיישינן שמא כותי הוא" (מדרש תנחומא ויקרא, ב', ועי' ירושלמי ברכת פ"ה, ה"ג, וטור או"ח סי' קכ"ו). ובמסכת כותים שנינו: "מאימתי מקבלים אותם? משכפרו בהר גריזים, והודו בירושלים וכו'" (ועי' יומא ס"ט, ע"ב, ובתוספות ישנים שם, ד"ה "כיון", ובהגהות מהריעב"ץ ז"ל בש"ס וילנא, וראה מה שכתב הר"מ גרוסברג ז"ל בפירושו ל"מגילת תענית", דף י"ג).

וכל האמור מבסס את הדעה, שגם בזמנינו, אע"פ שטרם זכינו לשחרור מלא ולגאולה שלמה, הרי ההתקדמות הגדולה, על ידי צירוף העיר החדשה לעיר העתיקה, ועל ידי יישוב יהודי בתוך העיר העתיקה, בין החומות, וכן על ידי עליית שבטים, ביקור אלפים - ובימי חג ביקור של רבבות יהודים בתוככי ירושלים, יש בכל אלה משום חנוכת החומות והעיר. וניסי "מלחמת ששת הימים" בכללם, וכיבוש - שחרור ירושלים בפרט, עושות את יום כ"ח באייר, כיום שראוי לקובעו לדורות" (צניף מלוכה, עמ' 144-148).

⁹ "והנה נבואת הפורענות של אוריה, מתחילה ב"ציון שדה תחריש" (מכה ג', י"ב), ומגיעה לשיאה בסיפא דקרא "והר הבית - לבמות יער" (שם), ואילו נבואת הנחמה של זכריה, אינה מזכירה כלל את הר הבית, והיא מתרכזת כולה ברחובותיה של ירושלים, בהדרת זקניה ומשחקי ילדיה - "עד ישבו זקנים וזקנות ברחבות ירושלים, ואיש משענתו בידו מרב ימים, ורחובות העיר ימלאו ילדים וילדות משחקים ברחבתיה" (שם ח', ד"ה). והרי זה בא ללמדנו, כי גם בטרם נזכה לעלות על הר הבית, כבר גדולה ורבה הנחמה, ששוב שקיקת חיים של שלווה-זקנה ועליצות-ילדות, אל עיר קודשנו ותפארתנו" (צניף מלוכה, עמ' 159).

"ת"ר: לעולם ידור אדם בא"י, אפי' בעיר שרובה עובדי כוכבים, ואל ידור בחו"ל, ואפילו בעיר שרובה ישראל, שכל הדר בארץ ישראל - דומה כמי שיש לו אלוה, וכל הדר בחוצה לארץ - דומה כמי שאין לו אלוה... וכן בדוד הוא אומר: "כי גרשוני היום, מהסתפח בנחלת ה' לאמר 'לך עבד אלהים אחרים' " (שמואל א' כ"ו, י"ט), וכי מי אמר לו לדוד לך עבד אלהים אחרים! אלא לומר לך: כל הדר בחו"ל - כאילו עובד עבודת כוכבים" (כתובות ק"י, ע"ב).

התשובה לסתירה היא שמושה רבינו אף פעם לא היה בארץ ישראל, הוא לא טעם את הטעם, רק התגעגע וידע שהנה כתוב: "כי תבאו אל הארץ" (ויקרא כ"ה, ב'), ובזה תלויות מצוות תרומות ומעשרות, שבת הארץ - שמטה לה', וכו'. איך מקיימים מצוות אלו הוא לא יודע. לעומתו, דוד כבר היה בארץ ישראל, הוא הרגיש שזה לא זה, שזה לא אותו חג הפסח, לא אותו חג השבועות. כאשר חסרה לו אדמת ארץ ישראל, זאת לא אותה עבודת ה', "אני משחזר את עצמי, זו פרודוקציה של עצמי".

הצד המחיה של המצוות נמצא בארץ ישראל, לכן דוד המלך לא אמר "חסרות לי המצוות התלויות בארץ", אלא "אני מגורש" בבחינת "לך עבד אלוהים אחרים". מי שלא טעם טעמה של ירושלים לא מבין זאת. מי שזכה לעלות אל הכותל בליל שבת או בתפילת ותיקין, בשעת ייחוד הלב והנפש, מי שטועם את הערגה ואת החיוניות של ירושלים, הגעגועים שלו הם אחרים לגמרי¹⁰. גם אצלכם יהיה הבדל. מי שבאותה התקופה למד את ההלכות בירושלים, את כל הקשור בקדושת ירושלים, הקודש והמקדש, מקבלים שם בערכים אנציקלופדיים את כל הקשור בקדושה, אז הוא התחיל לטעום את "והנצח - זו ירושלים" (ברכות נ"ח, ע"א), אז הוא למעלה מן המקום ומן הזמן. בסוף מסכת ברכות אומרת הגמרא:

¹⁰ "...ובמדרשו של רבי שמעון בר יוחאי נאמר: "ושכינה תתאה - כותל המערבי דיורא דיליה, על שם דאיהו תל שהכל פונים אליו... והוא ראש אמנה לכל עלמא" (זוהר שמות, ה', ע"ב). מעלה מיוחדת בקודש היא התכנסות המוני עם ישראל יחדיו, ועל אחת כמה וכמה לדברים שבקדושה. אין ערוך לציבור גדול מישראל, המאוחד ברזא דאחד, וחיבה יתירה נודעת לכותל המערבי המשמש גורם מאחד - "תל פיות - שהכל פונים אליו". מתוך "ראש אמנה" זה מוצתת אש האמונה בלב כל באי הכותל. עניינו הראות שהנקודה הפנימית - נקודת האמונה הישראלית, מורשת אברהם אבינו, שנאמר בו "והאמין בה" (בראשית ט"ו, ו') (ענין מדרש תנחומא ישן בשלח, י"א) - מתלקחת מחדש אצל כל אדם מישראל בעמדו לפני הכותל, בעמדו לפני השכינה המציצה מבין חרכיו. על יד הכותל הנשמה הישראלית אומרת שירה, "תשורי מראש אמנה" (שיר השירים ד', ח'). קבלת שבת על יד הכותל המערבי - זו חוייה שאין למצוא כמותה בשום מקום אחר בעולם. יהודים ממרחקים אומרים, שביקורם - תפילתם על יד הכותל בליל שבת, זו הנקודה הרוחנית המרכזית בביקורם בארץ ישראל. חווייה זו רבה השפעתה עליהם, והם נושאים אותה בליבם לקצווי תבל" (מורשה י"א, עמ' 37 וענין עוד בהערה שם).

"היוצא מבית הכנסת לבית המדרש ועוסק בתורה, זוכה להקביל פני שכינה, שנאמר: "יילכו מחיל אל חיל, יראה אל אלוקים בציון" (תהילים פ"ד, ח')

(ברכות ס"ד, ע"א),

מה הקשר לירושלים? ירושלים היא ההמשך של בית הכנסת ובית המדרש, אם אתה מקשר את תורתך בירושלים, אתה ממש מתקשר עם ציון¹¹.

זאת המשאלה מכולנו, שמתוך עלייה מבית הכנסת לבית המדרש, נהפוך לבני ציון, בני ירושלים, וזאת זכות מיוחדת לקבל אזרחות בירושלים, בירושלים של מעלה. "שאלו שלום ירושלם, ישליו אוהביך" (שם קכ"ב, ו') - מי שמגיע לדרגת אמת של אהבת ירושלים, הופך להיות אזרח כבוד של העיר ירושלים. וזאת התפילה והברכה בכ"ח באייר, שנוכה כולנו להיות אזרחי כבוד, אזרחי אמת בעירו של הקב"ה. שנוכה להיות אוהבי ירושלים, ואז נזכה גם לשוב בשמחתה.

¹¹ "ועל פי זה נבין סוד-שיחו של רבי לוי בר חייא... שלוש דרגות הן: בית הכנסת הוא בבחינת ארץ ישראל, בית המדרש הוא בבחינת ירושלים, וי"ד אמות של הלכה" הן בבחינת בית-המקדש... למעלה מבתי-הכנסת לתפילה - בתי המדרש לתורה, שהן בדרגת ירושלים.

כך שנינו במסכת מכות: "אמר ר' יהושע בן לוי: מאי דכתיב: "עמדות היו רגלינו בשעריך ירושלים" (תהלים קכ"ב, ב'), מי גרם לרגלינו שתעמודנה במלחמה - שערי ירושלים שעוסקים בתורה" (מכות י', ע"א), משמע שכל שער שעוסקים בו בתורה משערי-ירושלים הוא. ולימוד תורה בחבורה מחבר את הלומדים כירושלים המחברת ישראל זה לזה. "אני חומה - זו תורה" (בבא בתרא ז', ע"ב). "מאי כל עדת ישראל, אלא אינון דאשתכחן בירושלים, דהא מתמן נפקא אורייתא לכל עמא" (זוה"ק ויקרא, דף כ', ע"א). וכאותה ששנינו: "התקינו שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בירושלים, מאי דרוש? - "כי מציון תצא תורה, ודבר ה' מירושלים" (ישעיה ב', ג') (בבא בתרא כ"א, ע"א). ונראה להוסיף, דכיוון ד"כל שיראתו קודמת לחכמתו - חכמתו מתקיימת" (אבות ג', ט') ראו לקבוע מקום תלמודה של חכמת התורה בעיר שאברהם אבינו קראתה יראה (בראשית רבה נ"ו, י'), ששמה וזכרה מעורר ליראת-שמים - "עתה ידעתי כי ירא אלוקים אתה" (בראשית כ"ב, י"ב). ולפי האמור כל בית-מדרש שעוסקין בו בתורה הוא בבחינת ירושלים, הנה מטעם זה הרשו לעצמם אבותינו לכוון עיר שיש בה ריבוי-תורה בשם ירושלים, כגון ירושלים-דליטא וכדומה... ולפי האמור: "עתידין בתי-כנסיות שיקבעו בארץ-ישראל" (מגילה כ"ט, ע"א), ואילו בתי מדרשות - יקבעו בירושלים, ודי אמות של הלכה - יתוספו על העזרות של בית-המקדש" (צנף מלוכה, עמ' 12-14).